

HATÁRTALAN PALÓCORSZÁG

– Beszélgetés egy bronzszoborral –

A körülszabdalt kis Magyarország északi határának közelében, Nógrád megyében van egy Horpács nevezetű falucska, amely arról nevezetes, hogy itt épített magának kúriát Mikszáth Kálmán, amikor országgyűlési képviselői javadalmazásából, valamint az írói és újságírói honoráriumából már erre is futotta. A nagy palócnak nem adatott meg a hosszú élet adománya, de szép és alkotó időket tölthetett azért Horpácson. Sejtette ő ezt, hiszen amikor új birtokának parkjába az ország minden részéből küldeni kezdték a nemes facsemetéket, az író a tőle megszokott kesernyés humorral azt találta mondani, hogy mire ezek a fák felnőnek, és dús lombjuk enyhíti az árnyékot ad, ő már csak a gyökerekben gyönyörködhet.

Elment az író, de nem várván meg a hírnév megéréséhez az általa szükségesnek ítélt egy évszázadot, ember nagyságú bronzalak formájában visszatért, és ifjú Szabó István szobrász jóvoltából hetykén, legényesen odaült a kúriája elé tett palóc bronzlócéra, kaján bölcsességgel engedélyezve, hogy az ide vetődő turisták mellé üljenek, és itt fotografáltassák magukat. Mintha bizony barátai, rokonai, utódai, örökösei lennének a kúria egykori gazdájának.

Kora tavasztól késő őszig bőven akad vendége a Mikszáth-kúriának, de amikor leesik a friss hó, csúszósakká válnak a nógrádi utak, gyérülnek a tisztelgő látogatások. Az Úr 2001. esztendejének decemberében egy derék k-fájós, görbebotos öregúr állt meg tétován a szobor közelében.

Mikszáth pedig rászólt:

– *Mit szerencsétlenkedsz? Ül le nyugodtan.*

– Jól hallok? – kérdezte a botos öreg, de az ő szája éppúgy nem mozgott, mint a szoboré. Majd még tovább hitetlenkedett:

– Hozzám tetszett szólni?

– *Ki máshez szólhattam volna? Gyere, ne kérsd magad!*

– Ahogy a nagyságos úr parancsolja... – felelte az öreg, és letelepedett az író mellé a bronzpadra.

– *Méltóságos úr voltam, ha éppen tudni akarod. De szólíts nyugodtan Kálmán bátyádnak.*

– De hiszen...

– Tudom, mit akarsz mondani. Valóban te máris több esztendőttél éltél meg mint én, amikor elhagytam ezt az árnyékvilágot. De tudd meg, hogy a holtak is öregszenek. Ha száz évig élsz, akkor is öcsém maradsz...

– Azért jöttem...

– Azért jöttél, hogy beszélgessünk, nem igaz?

– Jó okom van rá, hogy miért éppen most teszem tiszteletem. Végre a lakmam nyílt rá, hogy tizenkét napon át ne csak a saját falum öregjeit fogassam, hanem szanaszét barangoljak Palócföldön. Ráadásul két napon át részt vehettem a néprajzosok e témával foglalkozó kétnapos találkozásán.

– Néprajzosok? Azokat szerettem. Sokat loptam tőlük. Mint ahogyan egyik-másik történelemtől is.

– Én is sokat tanultam tőlük. Istvánfy Gyulát, aki Károlyi Mihály egyik nevelőjeként kezdte járni a máriavölgyi palóc falvakat. Úgy tisztelem őt, mint a nagyapámat. És nem csak a szép bajusza miatt. Innen írta később Morvai Judit az *Asszonyok a nagycsaládban* című könyvét. Gyűjtögetett mifelénk Manga János, Bakó Ferenc, de még a híres sámánkutató Diószegi András is. Eljött az idő, amikor ők tanítgatnak bennünket. Tőlük kapjuk vissza saját örökségünket.

– Jól sejtem, hogy valamiért a bögyödben vannak a mai néprajzkutatók?

– Kálmán bátyámnak bizalmasan bevallom: attól tartok, hogy eltudom ányosodni ez a szép mesterség.

– Ezt hogy érted?

– Hát úgy, hogy korábban a néprajzos szorgalmasan látogatta a legeldugottabb falvakat. Most kettévált a kutatás. Egyetemisták, szerzők, pedagógusok végzik a „terepmunkát”, a tudós pedig összesít, értékeli. Arra gondolok, hogy a régi tölcsérbe énekelt népdalok varázsát nem csekély mértékben az adja, hogy Bartók és Kodály tanár urak kezelték a fonográfot. Így vált vérükké, alkotómunkájuk részévé, amit gyűjtöttek.

– Dölyfős vagy öcsém. Én is sok témára leltem a Parlament folyosóján, meg a kaszinó kártyaszobájában... Most elállt a szavad, ugye barátom?

– Talán nem sértem meg Kálmán bátyámat, ha mondok valamit.

– Keményebb bronzból vagyok én öntve annál, hogy megsérthessél!

– Hízelegni nem akarok, de előre kell bocsássam, hogy nemcsak Homérosz adott állandó díszítő jelzőket a híveinek, ebben mi magyarok is sikeresek voltunk. Ahogyan a legnagyobb magyar az időnk végezetéig nem lehet más, mint Széchenyi István, a haza bölcse pedig Deák Ferenc. Hát ugyanígy a nagy palóc mindörökké Kálmán bátyám marad.

– Ne dicsérsz szembe, mert még elpirulok.

– Ehhez pedig még hozzátehetem, hogy ha a palóc birodalomnak valaha címert rajzolnánk, annak a közepén alighanem Kálmán bátyám pipázna. Mert a

lekicsinylő gúnynevet átváltoztatta. Rangot, megbecsülést adott a palócságnak. Így ma már nem elszigetelt, furcsa kis népcsoportról beszélhetünk, hanem országhatárral, megyei szabdaltságokkal mit sem törődve, még ma is diadalmasan terjeszkedik a palóc birodalom.

– *Az országhatárt is átlépve?*

– Hát igen. Mert a tót atyafiak végül is elnyerték az áhított önálló ágat, s már nem esik egybe a nyelvhatár, meg az országhatár. Balassagyarmat szélén már elő kell venni az útlevelet. És odaát a Vágtól a Bodrogig a magyarság és a palócság hagyományainak őrzése majdhogynem ugyanazt jelenti. S gondolom, azt sem tartja véletlennek Kálmán bátyám, hogy szklabonyai szülői házában alakult meg a Palóc-szövetség. Mifelénk pedig a Mikszáth Társaságba tömörültek az öntudatos palóc értelmiségiek.

– *Vannak ilyenek?*

– Ha nem is sokan, de vannak. Még mindig érezteti hatását, hogy a palócság sokáig irtózott a városba költözéstől. Igazából a kisebb folyók és patakok völgyében érezte jól magát. Olyan vidékeken, ahol a hegyek alacsonyabbak, a dombok pedig magasabbak az illendőnél. Így aztán sem az Alföldön, sem a Kárpátok zordon tájain nem települt le a palóc. A Mátra meg a Bükk háta megett, s főleg a Cserhátban érezte jól magát, s alakította ki a vizek mellett a települések láncolatait. A szükséges portékákat a vásárokon vette meg, és a városba csak akkor ment, ha hivatalos dolga akadt, vagy ha katonának hívták. A palócságnak sokáig nem volt szellemi központja, nem voltak híres iskolái, még a Szűzanya is a verebélyi erdőben, majd később a Mátra oldalában, Fallóskúton jelent meg nekik. Kálmán bátyám volt a mi pátriárkánk. Ábrahám, Izsák és Jákob egy személyben. Megvallom, ez a hízelgés csak arra volt jó, hogy gorombaságokat mondha csak.

– *Végül csak kibújik a szög a zsákból?*

– Ne haragudjék Kálmán bátyám, ha kicsit távolabbról, pletykával kezdem.

– *Mondjad öcsém. hallgatlak.*

– 1949-ben, amikor már kellőképpen megszilárdult nálunk a kommunista uralom, reformot vezettek be a budapesti tudományegyetemen. Elcsapták a régi professzorok nagy részét, és újakat, megbízható elvtársakat ültettek a helyükre, akikre rá lehetett bízni az ifjúság nevelését. Az irodalomtörténeti tanszék professzora egy még tejfelesszájúnak mondható ifjú ember lett. És furcsa pletykák terjedtek róla. Azt beszélték, hogy Olaszországban volt ösztöndíjas. Hódolója volt Mussolini fasiszta „zsenialitásának”, és ünnepi alkalmakkor fekete inget húzott magára.

– *Talán nem futotta mosónőre?*

– Fekete volt a fasiszták egyenruhája. Aztán az egyik diktátor bukása után az ifjú, ha nem is köpönyeget, de inget váltott. És jó taktikai érzékkel benősült a Kreml falába.

– *Ezt hogy értsem?*

– Három magyar kommunista halála után abban a megtiszteltetésben részesült, hogy urnájukat a moszkvai Kreml falában helyezték el. A mi ifjú tudósunk az egyik lányát vagy tán unokáját vette feleségül. És ezzel megkapta a szükséges pedigret.

– *De nekem mi közöm van ehhez?*

– Csak annyi, hogy az ifjú titán az egyetemi katedrára kapaszkodván az első félévben, heti két órában csak a Tót atyafiakat és a Jó palócokat elmezte. Ismerősen szólt már Lapaj dudája, és a pogány Filcsik híres bundájának minden szakadását számon tartottuk. Ráadásul a professzor elvtárs időről időre elrikkantotta magát. nagy felfedezése az volt, hogy Mikszáth erénye és korlátja az anekdotizmus.

– *Egyem meg a szívét, ezt jól kitalálta!*

– A Múzeumkertben beszélgetve, társaim ítélszéke előtt én már akkor cáfoltam ezt az ostobaságot. Igaz a példát a Noszty fiú esetéből vettem. Emlékszik Kálmán bátyám a holt kézre. Arra, hogy István király csak biztatgatta a behívott idegen papokat, hogy ha segítenek neki, majd gazdagon megjutalmazza őket. Aztán amikor meghalt, a csalódott papok levágták a jobb kezét, ujjai közé szorították a pennát, s így írták alá a birtokok adományleveleit. Így megesküdhetek, hogy a király kezéből származik az írás. Nem hiszem, hogy ezt a klérus komoly vádként elviselte volna.

– *Bizony öcsém, amióta a világ a világ, mindig vannak olyan igazságok, amiket csak mosolyogva lehet kimondani.*

– Én már gyerekként megfigyeltem, hogy a mi falunkban tekintélye volt az erős embernek, megbámulták a szépet, megsüvegelték a gazdagot, de a legnagyobb tekintélye a jól mesélő, anekdotákat mondó palócnak járt. Főleg, ha nem csak a régiak tudását ismerte, hanem képes volt maga is az alkalomhoz illően tréfásan értelmezni a világ új jelenségeit. Palócföldön anekdoták minden időben születtek, és születnek ma is.

– *No végre, eljutottunk abhoz, ami igazán érdekel. Mondjad hát szépen, sorban egymás után.*

– Majd később, ha meg nem sértem Kálmán bátyámat.

– *Ne kérsd magad. Mert ha nekifogunk, addig abba sem hagyjuk, amíg ránk nem esteledik, mint a bárnai farkasra. ha megígéred, hogy holnap is eljössz, nem bánom. Ha már nem tarokkozhatunk, legalább beszéljessünk.*

– Azt akartam bevallani, hogy most Kálmán bátyámhoz készülve elolvastam a Tót atyafiakat is, meg A jó palócok összesen tizenhét novelláját. Erős gyanúm támadt, hogy Kálmán bátyámnak tulajdonképp zsenigéi ezek az írások. Aztán megosztottam a gyanúmat a *Palócföld* főszerkesztőjével. Ő megerősítette, hogy a tárcanovellák először Balassagyarmaton jelentek meg hétről hétre, minden különösebb visszhang nélkül. Aztán ifjú, szegedi újságíróként ott is eladta Kálmán bátyám.

– *Egy rókáról két bőrt. Miért ne, ha alkalom adódik!*

– De végül csak a harmadik pesti megjelenés hozta meg a máig tartó osztatlan sikert, és emelte nagy palóccá Kálmán bátyámat. És ezt a vékonyka könyvet máig idézgeti mindenki, aki el akarja hitetni, hogy ismeri az egyszerű misztikus, babonás, keményszívű és vaskos humorú palóc népet. Mert a néhány írásban, mint a bibliában, mindenre van kádencia. Kálmán bátyám a *Királyné szoknyája* című írásában még azt is megjósolja, hogy a föld alól kibuggyanó széndarab, meg az üveggyártáshoz szükséges kvarckavics szól majd bele Palócföld jövőjébe.

– *Ez csak nem bűn talán?*

– Ez nem. Ám mialatt csak a palócként emlegetett Kálmán bátyámat és a rossz nyelvek szerint még rá is játszott erre, már nem sokat írt választott népéről.

– *Ezt állítod?*

– Történeteinek nagy része fent a görbe hegyek közt játszódik. A *Beszterce ostroma*, a *Fekete város*, a *Szent Péter esernyője*, vagy a *Sipsirica*. A beszélő köntös úgy tudom Kecskeméten játszódik. Az úri világ fonákját mutatja a *Különös házasság*, a *Nosztty fiú esete Tót Marival*, a *Két választás Magyarországon...* Kedvencem, a *Kis primás* sem kifejezetten palóc gyerek. Igaz, a Rákosi korszakban Panni asszony a mátraderecskei tanácselnöknek minden jelesebb tanácskozására népviseletbe öltözött, és nagysikerű felszólalásában arra kérte népünk vezérét, hogy miként a szelistyei asszonyok Mátyástól, ők is elvárnák Mátyás elvtársától, hogy a dolgos férjeik kíségetésére telepítsen hozzájuk katonai helyőrséget.

– *Ronda féreg lehetett ez a Rákosi.*

– Csak ne tessék meggondolatlanul szidalmazni!

– *Mi okom lenne a kíméletre?*

– Tudja, Kálmán bátyám a fővárosban van egy Mikszáth Kálmán tér. Azon áll egy kőszobor. művészkörökben az a pletyka terjeng, hogy az eredetileg Rákosi szobornak készült, csak amikor a diktátor megbukott, hogy ne vesszen kárba, ráfaragták vagy újrataragták a fejét. Mivel Rákosi, ahogy a költő mondja zömök ember volt...

– *Csak nem azt akarod mondani...?*

– Fel ne ugorjon már, Kálmán bátyám! Hiszen legalább tucatnyi Mi kszáth-szobrot tudok felsorolni határon belül és túl is. Még az erdélyi választókerületében is kapott emlékművet.

– *Nem feleltem egy ki nem mondott kérdésre. Vedd tudomásul öcsém, hogy többnyire zsákutcába jut az az író, aki makacsul az első sikerét akarja megismételni. A palóc nem attól palóc, hogy nem lát tovább az orránál... Mondd, kiderítették már a palócság eredetét, hogy honnan kapták a nevüket és hogy hol vannak Palóccország határai?*

– Elméletek vannak.

– *És te mit gondolsz?*

– A választ egy ifjúkori élménnyel kezdeném.

– *Essünk túl rajta.*

– Az antropológiai kutatások szerint nálunk a Mátra alján él a legtöbb mongoloid koponyaalkatú magyar. Körülbelül a lakosság harminc százaléka. És a rokonságot ma is a hadak szerint tartják számon. Én több mint fél évszázaddal ezelőtt próbáltam először könyvet írni a falumról.

Rácsodálkoztam a közösség demokratizmusára. A Varjú Jancsi, a legelteségi bizottság elnöke elmondta, hogy az évente esedékes legel őtisztításnál a területet a tagok számára „nyílhúzással” jelölték ki. Megdobbant a szívem. Éreztem, hogy szenzációs felfedezést tettem. De vajon hol őrizgették a pudrát vagy más szóval a tegez, meg a jelölt nyílvesz őket? Ám Varjú Jani hamar lehűtötte várakozásomat. A sorsolásnál cédulákat húznak kalapból, csak nyílhúzásként tartják számon.

– *Értem, mire gondolsz.*

– Nógrád két városa véletlenül lett megyeszékhely. Balassagyarmat azért, mert Szécsény dolyfös ura a maga idejében nem akarta befogadni a megyeházát, majd a szocializmus építése idején Kismoszkva, azaz Salgótarján elsőségét ismerték el ily módon. Ám tagadhatatlanul mindkét város egy-egy honfoglaló törzs nevét őrzi. Vagy itt van egymás közelében a két Terenye. És Baskíriáig kellene vándorolnunk, hogy egy harmadikat találjunk. Pásztó perzsául tábort jelent a Kazár nevű község megint jó alkalmat kínál a találgatásra.

– *Csak azt ne mond már, hogy a falutok főterén lovat szoktak áldozni.*

– Eszem ágában sincs ilyet állítani. Vészektől terhes történelmünk itt is alaposan megkeverte a lakosságot. Ha a megpróbáltatásokról szólunk, mindig az alföldiek, meg a dunántúliak török hódoltság során elviselt szenvedéseit emlegetjük. Itt volt a leghosszabb ideig a határvidék. Itt voltak a végvárak, itt a kettős uralom, hiszen a török utolsó nagy győzelmét Thökölyvel a füleki vár bevételével aratta.

Falupusztítások, újratelepitések itt se mentek ritkaságszámba. Az én falumban, a Főszögben, eldugott helyen éltek az egykori erdei emberek, zselérek, aztán hét család érkezett Turopolyáról.

– *Honnan?*

– Turopolyáról. A magyar neve Túrmező. Az egyik Turopolya Zágráb alatt van. magyar határőröket telepítettek ide. A másik Turopolyát most Szlovákia területén kell keresni. Levéltáros legyen a talpán, aki kibogozza, mi történt. Tény, hogy a jobbágytelkek gazdái, a falu későbbi módosabb gazdái, a Nagysor lakói a turopolyiak lettek.

– *Holt tart most az eredetkutatás?*

– Az is tanulságos, ami van, de az is nagyon tanulságos lehet, ami nincs. Egyetlen komoly magyar történelmi forrás soha, sehol nem beszél a palócokról. Se birtokadomány, se nemesi oklevél. A kunok, a jászok, a hajdúk minden lépéséről tudunk. 1656-ban jegyezte be a számadáskönyvbe a nagykőrösi nótárius: „Tíz pár gyöngyházás késeket vettem a palócoktól.” Aztán húsz évvel később, a Duna melléki helységek tanácskozásán határozottak úgy, hogy az eladott jószágról levelet kell adni, kiváltképp, ha Felföldi palóc az illető. Ez sem a palócok jó hírét öregbíti. Majd száznyolc év múltán, 1784-ben, Mezőkövesd tanácsulése hoz határozatot, hogy Török Albert feleségének, Nagy Erzsébetnek, aki Győri Andrással megszökött, „megfogadtatása szükséges”. S Erzsók asszonyról jó személyleírást is kapunk: „Nagy Erzsók születésére nézve parádi, alacsony, vastag termetű, gesztenye színű hajú, kékszemű, teljes piros ábrázatú, víg kedvű, nevetve beszélő palóc”. Ezek a „történelmi dokumentumok” árulják el, hogy a palóc hajdan nem volt egyéb ragadványnévnél. Mint hogy a ragadványnevek adásában a palócok verhetetlenek. Az én falumban is volt Japány, Gatya, Potyó, Szeka, Szekabimbó, Másház, Repeta és így sorolhatnám sokáig.

– *Ha már így belejöttél, édes öcsém, akkor légy oly bátor, és feleld meg a magad módján a palócság határait is.*

– Jól hallom, gúnyolódik velem, Kálmán bátyám? Mert az arckifejezésén nem tudok eligazodni.

– *Az igazi palóc nem tűri a tréfát.*

– Egye meg az íz!

– *Mire mondtad ezt? Kinek mondtad ezt? Csak nem nekem szántad, kedves öcsém?*

– Már meg ne sértődjék Kálmán bátyám, hisz az igazi palóc érti a tréfát. Az íz egye meg. Ez varázsmondás. Ezzel tűzhetjük ki Palóccország határait. Mert a magyar általában azt mondja: a fene egye meg, vagy a fene rágja meg. Vas megyében a rossebbel etetik azt, aki vagy ami nem tetszik nekik. Csak a palóc használta az iménti fordulatot.

-
- *És ez neked jutott eszedbe?*
- Nem sokkal ezelőtt egy könyvkiadó megjelentette egy ipolyverbói idős parasztasszony saját kézzel írt emlékiratait. Szenvedései között az volt a legdurvább, amikor egy gazdag család helyett „tévedésb ől” hadiözvegyként két gyermekkel Cseh földre „telepítették át” gazdasági cselédnek. És akkor fakad ki, hogy „megette az íz”.
- *Nagy átok lehetett ez valaha...*
- Lehet, hogy a hírnéven ártó szellem súlyos kórság, de az id ők múlásával valahogy megszélidült. A mi falunkban már néha az anya is rászólt k u nyeráló gyermekére: „Az íz egyen már meg!” Azaz: ne lábatlankodj már itt nekem...
- *És meglelted a határokat?*
- Utam során sokszor kimondtam és sok helyen érdekl ődtem. De még menni kellene tovább. Ezért is, másért is. Híradással szolgálni arról a két katasztrófáról, amely a palócokat fenyegeti.
- *Katasztrófa? Fenyeget? Nagy szavak ezek, édes öcsém.*
- Elhiszi, Kálmán Bátyám, ha azt mondom, hogy huszonnégy agglegény él az én kis falumban, ahol alig több mint kilencszáz lélek él már csak? Így számoltuk össze a korcsmában.
- *El sem hinném, ha nem te mondanád, És kik ezek?*
- Van köztük kocsmajáró, de van, aki egy korty szeszt sem iszik. Van diplomás és van, aki a nevét is nehezen írja le. Van, akinek hosszú élet ű az anyja, s van, aki korán árvaságra jutott.
- *Legalább zabigyerekek születnek?*
- Tíz-tizenegy temetés évente és négy-öt keresztelés. És minket még ir i gyelhetnek a kihalófélben lév ő kis falvakban élők.
- *Valami törvénynek mégis hatnia kell.*
- Talán furcsa, amit most mondok. Éppen ennyien estek el az els ő, majd a második Világháborúban, ennyien vitették ki a családjukat a kanadások közül. A második Világháború után ennyien települtek át az elüldözött sváb családok helyére. De ezeket a vérveszteségeket kiheve rte a falu.
- *Tudsz magyarázatot adni arra, hogy mi történt?*
- Tudnék, de hosszú lenne.
- *Ráériünk...*
- A Bibliával kezdeném...
- *A Bibliával?*
- Abban szerepel az isteni parancs: szaporodjatok és sokasodjatok, töl t sétek be a Földet. Hát a mélyen vallásos palóc nép teljesítette azt a parancsot, és már az ezernyolcszázad évek végére bekövetkezett a túlnépesedés. hasz talan

irtották az erdőket, egyre inkább a négy-ötholdas törpe birtok lett az uralkodó. Ha a családnak volt kocsija, lova, a fiataloknak még akkor is munka után kellett menniük. A bátrabbak, a vállalkozók Kanadába hajóztak, az esetettebbek, az ügyetlenebbek az alföldi nagybirtokokra szegődtek summásnak. Kapálták a kukoricát, napraforgót, egyelték a répát, arattak. Fél éveket birkahodályban, marhaistállóban laktak, hogy meglegyen a kitartásuk a téli hónapokra.

– *Ebből még magam is tapasztaltam, nem is keveset.*

– Aztán sorra nyíltak a szénbányák, acél, üveg és más ipart is telepítettek. De ahogy Szabó Zoltán *Cifra nyomorúság* című könyvében megírta, a bányászat és az ipar nagy része idegen testként települt be Palócföldre. Külföldről jött a pénz, a szakember. Még a szakmunkásokat is importálták. Ki gondolná, hogy hatezer morva is érkezett? A kolóniákon villákban laktak a mérnökök, a bányatisztviselők, s külön kaszinójuk volt a tiszteknek, s külön a segédtisztéknek. A palócokat ősszel, amikor több szén kellett, felvették, tavasszal pedig elküldték. Lakhatott a bolhás, víz, villany nélküli barakkokban. A falvak többségének életében a bányászat, az ipar megjelenése nem hozott észrevehető változást. Nagyjából ez volt a helyzet a második világháború végéig.

– *Mondjad öcsém, ne kéreisd magad.*

– Megszállt bennünket a kommunista orosz birodalom. Elkezdődik az eszeveszett iparfejlesztés. Most már a palócot is beengedték a bányákba, a vasgyárakba, a különféle üzemekbe. Autóbuszjáratok hordták a férfiakat. A földeket pedig be kellett vinni a közös gazdaságba. És az állatokat is. A törpe gazdaságokat teljességgel és mindörökre felszámolták. A földeket gépek szántották, s az asszonyok kapálták. Így egy viszonylagos egyensúly és jólét alakult ki.

– *Akkor miért sópánkodsz?*

– Mert egy jó évtizeddel ezelőtt csődbe ment a kommunizmus építése. és ami nagyobb baj, hogy ezzel egy időben csődbe mentek a bányák, a gyárak, a földet művelő, állatokat tartó közös gazdaságok is. Egyszerre omlott össze minden.

– *Most tehát nagy a szegénység?*

– Ezt azért így nem mondanám. A volt bányászok, ha elérik a kort viszonylag szép nyugdíjat kapnak. Az asszonyoknak is juttatnak valamit. megtermelik maguknak a családok a legszükségesebbeket. Aprójószágot, malacot, kecskét tartanak. élnek egyik napról a másikra.

– *Mi hát a baj?*

– A bezártság. Az, hogy a földek nagyobb felén most kóro meg vadvirág terem. Évek óta parlagon hevernek azok a földek, amelyekért a nagypapa

vagy a dédapa vért izzadt a tengeren túl. Robbantják az üzemeket, kifosztották az istállókat.

– *És senki nem mondja meg nekik, merre induljanak?*

– Igazából senki nem tudja. Próbálják felújítani a régi mesterségeket. És az idegenforgalomra, a vendégfogadásra biztatják leginkább nemcsak a palócságot, de az ország népét.

– *Nem rossz gondolat.*

– Palócföldön vannak is ilyen tradíciók. Ritka természeti szépségek, kastélyok, fürdők, történelmi s néprajzi hagyományok. De majd' elsírtam magam, amikor az Észak-hevesi és borsodi falvak ajánlkozását olvasva, egyre csak azt olvastam, hogy lehet esetleg vadászni, gombászni, gyönyörű a csend, és az iskola vagy az óvoda konyhájáról is lehet ebédet rendelni.

– *Mindenki ad tanácsot, de senki nem ad kalácsot.*

– Valahogy úgy, ahogy mondja, Kálmán bátyám.

– *Azért ne rezelj be, édes öcsém. A jó palócok sok mindent kibírtak már eddig is. Nem féltém én őket. Jó ideig nem fordítják még a hátára azt a bizonyos képzeletbeli bankót, amelynek a közepén szerinted én pipázok. Szívós fajta a miénk. Csak szítsátok fel, ápolgassátok az önérzetét. Úgy látom, most valami nem tetszik neked...*

– Az az igazság, hogy én tulajdonképp gyónni jöttem, Kálmán bátyá mhoz.

– *Ha gyónni akartál, miért nem a szentkúti barátokhoz mentél?*

– Jártam ott is, de az igazságot nem mertem elmondani ott sem. Nem akartam megbántani a kedves ferences atyát.

– *És mi az a nagy titok?*

– Hát az, hogy jeles Mária ünnepek alkalmából a mi falunkon át csapatostól vonultak át a szentkúti búcsúsok. A templomi zászlókat is vitték, és minden csapat előtt a feszületet. Mi gyerekek pedig szaladtunk eléjük a Jézuska lábát csókolni. Én azonban elhagytam a csapatot, mert anyám figyelmeztetett, hogy ne csókoljam meg a Jézuska lábát, mert nagyon sokan csókolták már, és rajta van a bacilus. Hát, Kálmán bátyám, itt kapott el őször léket az én gyermeki hitem.

– *És ezt megírtad már?*

– Azt igazat megvallva: nem.

– *Amikor haza mégy, ezzel kezdjed.*

– Tetszik tudni, most a Millennium alkalmából egy csodaszarvas bronzszobrot kapott a falunk.

– *Nem mondod komolyan, hogy még egy Millenniumot tartottatok! Árpád apánk forog a sírjában.*

– Most az országalapító István királyt ünnepeltük.

– *Ő is megérdemli.*

– Hát erről az új szarvas-szoborról azt mondják a kocsmában, hogy nagyon gebére sikeredett, sőt azt is, hogy szögletes lett a herezacskója, de azért megkedvelték a falubeliek, sőt büszkék is rá.

– *Palócföldön nem is lehetne másként. Elöttem is megállnak, és elmondják, hogy zord az ábrázatom, és pipa illenék a kezembe a szivar helyett.*

– Hát a szarvas előtt én is megálltam és eszembe jutott, hogy fiatalabb éveimben én igazából vadászterületemnek tekintettem a falut. Afféle hitbizománynak, ahol én vagyok a földesúr. Ahol csak azért élnek az emberek, hogy nekem témát szolgáltatassanak.

– *S ezt most bánod? Ezt akarod nekem meggyónni? Ha így van, kedves öcsém, akkor mégis menj a szentkúti barátokhoz. Ők a lelki szegényeket, az együgyűeket is szívesen kell hogy fogadják.*

– Észre se vettem, kiket bántok meg.

– *Az erő kegyetlen. Népekhez, fajtájához, barátaihoz, családjához, de legkevésbé önmagához.*

– Most, hogy már megvénültem, több bennem a szeretet. Legalábbis azt hiszem. De ha azt hallom, hogy régi palóc pajtásaim, ismerőseim közül valaki beteg, először az jut eszembe: ki kellene kérdezni, mielőtt végleg elmegy, és meglopottnak érzem magam, ha egy jó adatközlő halálhírét hallom.

– *Mióta ember az ember, mindenki elvisz magával valami megőrzésre érdemes emléket. Tapasztalást. Mit gondolsz, ki fogja azt elolvasni, amit lustaság vagy a szűkre szabott idő miatt még papírra akartam vetni, de nem írhattam meg itt, Horpácson.*

– Meséljen róla, Kálmán bátyám...

– *Hová gondolsz? Aki a gyóntatószékben ül, nem sorolhatja a saját vétkeit!*

– De most egy olyan generáció búcsúzkodik...

– *Mindig egy olyan generáció búcsúzkodik.*

– Féltve mondom ellent, de hallgasson meg, Kálmán bátyám. Hetvenedik évüket betöltötték, vagy túl vannak rajta azok az asszonyok, akik még utoljára nem csak beöltöztek, hanem köznapokon és ünnepeken is hordták a népviseletet, akik csipkés főkötőben mentek a templomba, akik igazi gúzsallyal mentek a fonóba, akik a patakban szapulták a ruhát, akik tehéntrágyával kevert sárga földdel tapasztották a ház földjét, akik a szájukba vett és a tenyerükbe engedett vízzel mosdottak, akik mindent tudtak, és akiknek még személyes élményeik vannak a múltba vesző paraszti világból.

– *És azt hiszed öcsém, neked kell összegereblyézni minden emléket?*

– Sem ilyen öntelt, sem ilyen naiv nem vagyok. Utam során bebizonyosodott, hogy sokan éreznek, gondolkodnak hasonlóan. Gömörben egy kihálófélben lévő falucskában a paraszt nagyapa összegyűjtötte és le is rajzolta a régi mezőgazdaság szerszámain; a lánya a szötteket gyűjti, a veje, aki

művészember, a paraszti háztartás különböző tárgyait, az unoka pedig a túlélés gazdasági lehetőségeit kutatja.

– *A mondottak alapján milyenek látod a palócság jövőjét?*

– Van, ami már végleg a múlté. Így a gazdálkodás, és ami vele jár. Van, ami még eleven maradt. A konyha, az ételek, a savanyúbab, a túrós lepény és a nyelvjárás is, főleg odaát, a szlovák részen. Talán a gondolkodásmód is, és a jellegzetes, vaskos palóchumor. A boszorkányhit is erősen tartja magát. Van, ami bemegy a múzeumba, vagy felkapaszkodik a színpadra. A tánc, az ének, a mese, a duda, a furulya. Régen két dudás volt egy csárdában, most egy dudás van Kétpón. És Pista bácsi már több riportot lát, mint birkát. És a kisgyerek felnőtt néniknek, bácsiknak mondja a mesét a bárnai farkasról. Elkezdődött a visszaszámlálás. Kálmán bátyám és a derék naprajzosok jóvoltából egyre többen veszik észre, hogy ezen az üzleten veszíteni is lehet.

– *Ezek szerint Madách neveltje vagy. Olyanformán bizakodol, mint Ádám a Tragedia végén.*

– Egy közmondás szerint a palócnak huncut hájjal van megkenve a púpja.

– *Ez jó. Ezt még nem hallottam. De látom, hogy már vacogsz. Mit mondasz búcsúzórnak?*

– Még mint gyerek hallottam, hogy ezelőtt több száz esztendővel a falunkban a Templomdomb alatt házépítésbe kezdett Tót Bertus. Ahogy az alapokat ásták, egy gondosan kitapasztott száraz vermet találtak benne, több véka gabonával. A búzaszemek megbarnultak, és csak találgatni tudták, hogy tűz közelsége, vagy csak az idő múlása okozta-e a változást. Megörölni nem akarták, állatoknak odaadni sajnálták. Végül úgy döntöttek, hogy elvetik a veremben talált búzát...

– *Várj, kitalálom. A veremben talált búza jó termést hozott.*

– Különben mi értelme lenne a történetnek?

– *Hát Isten veled, barátom. Feloldozlak, és penitenciaként igyál meg egy féldeci borovicskát... Gyere el újra, de akkor már ne értekezz, hanem mesélj!*